

ISBN: 978-605-7949-49-3

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

Ketebe Yayınları: 137

Hatırat

Hazırlayan
Ensar Karagöz

Kapak
Harun Tan

Düzeltilen
Cihan Aldık

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Mayıs 2019
İstanbul

ketebe.com

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 34989
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
İmak Ofset Basım Yayın Tic. ve
San. Ltd. Şti
Sertifika No: 12531
Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No: 12,
Esenyurt / İstanbul
Tel: 444 62 18

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A. Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İKBAL YILDIZININ RESMİNİ ÇİZMEK

ÂRİF PAŞA'NIN KÂTİPLİK TEN MÜŞİRLİĞE
UZANAN İLGİNÇ HAYAT HİKÂYESİ VE ESERLERİ

Tercüme-i Ahvâl
Mecmû'a-i Tesâvîr-i Osmâniyye

*(Les Anciens Costumes de L'Empire Ottoman Depuis L'Origine de
La Monarchie Jusqu'à La Réforme du Sultan Mahmoud)*

Hazırlayan: *Ensar Karagöz*

—

ENSAR KARAGÖZ

1990 yılında İstanbul'da doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı. 2007 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nde başladığı lisans öğrenimini 2011 yılında tamamlayarak aynı bölümün Yakınçağ Tarihi bilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. 2012 yılında Trakya Üniversitesi Tarih Bölümü'ne araştırma görevlisi olarak atandı. Burada iki yıl görev yaptıktan sonra 2014 yılında Kültür Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu'nda yazma eser uzmanı olarak göreve başladı. 2015 senesinde yüksek lisansını tamamlayıp aynı yıl İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti bilim dalında doktora eğitimine başladı. Lisans eğitimi boyunca klasik müzik eğitimi aldı ve bazı Mevlevihanelerde kudümzenbaşılık vazifesini ifa etti. Yurt içi ve yurt dışı birçok organizasyonda kudümzen ve hanende olarak görev aldı. İlmiye tarihi, tasavvuf tarihi, Türk musikisi ve elyazmaları üzerine çalışmaları bulunmaktadır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ / 6

KISALTMALAR LİSTESİ / 8

GİRİŞ / 9

KÂTİPLİKTEN MÜŞİRLİĞE ÂRİF PAŞA / 13

ESERLERİ / 34

KAYNAKÇA / 9

EKLER / 45

METİNLER / 51

Tercüme-i Ahvâl / 55

Tercüme-i Ahvâl'in İndeksi / 94

Mecmû'a-i Tesâvir-i Osmâniyye / 217

ÖNSÖZ

Yayınlamaya muvaffak olduğumuz bu kitabın temelini 2015 senesinde savunduğumuz yüksek lisans tezi oluşturmaktadır. Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa koleksiyonu üzerinde yaptığımız katalog çalışmalarının bir ürünü olan tezin vücut bulması, birtakım ilginç hadiselerin sonucudur. Koleksiyonda bulunan ilk eserden başlayıp bütün eserleri teketek incelerken en nihayetinde kataloglarda ve tespit fişlerinde *Tercüme-i Ahvâl* olarak kayıtlı bir yazmaya denk geldim. Koleksiyonun 794 demirbaş numarasında kayıtlı bu yazma Ârif b. İsmail adlı bir müellif adına kayıtlıydı. Eseri incelediğimde bir asker elinden çıkmış otobiyografik bir hatırat olduğunu gördüm ve üzerinde araştırmalar yapmaya başladım. Çalışmalar devam ettikçe eserin önemi ne iyice vakıf oldum ve durumu danışmanım Sn. Dr. Öğr. Gör. Aziz Tekdemir'e ilettim. Kendisi ile yaptığımız istişare sonucu eser üzerine bir tez yapmayı kararlaştırdık ve elinizdeki bu kitabın ilk hali bu şekilde ortaya çıktı.

Çalışmalarımızı ilerlettikçe eserin Ârif Paşa'ya ait olduğu görüldü. Bu durum hem heyecanımızı arttırdı hem de konuyla ilgili çalışmalarımızı yoğunlaştırmamızı sağladı. Böylelikle Osmanlı coğrafyasında az olduğu sanılan ve literatürde “self-narrative” olarak anılan “ben anlatısı” türünde bir eserin varlığı tespit edilmiş, hem de kendisine gereken önemin verilmediği bir ressam ve devlet adamımızın ilginç hayat hikâyesi ortaya çıkmış oldu.

Ârif Paşa, Sultan II. Mahmud'un (ö. 1839) saltanatının ilk yıllarında doğmuş ve Sultan Abdülaziz (ö. 1876) devrinde vefat etmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın ilgası, Asâkir-i Mansûre ordusunun kuruluşu, Tanzimat ve Islahat fermanlarının ilanı gibi hadiselerin görgü tanığıdır. Kâtip olarak başladığı kariyerinin sonunda müşir olmuş ve çeşitli vilayetlerde beş kere valilik hizmeti yapmış bir devlet adamıdır. Bu cihetten Ârif Paşa'nın hayat hikâyesi özellikle 19. yüzyıl Osmanlı siyasi ve kültürel yapısını daha iyi anlamamızı sağlayacak önemli bir argümandır.

Osmanlı'da basılan ilk renkli kitabın da müellif olan Ârif Paşa resim konusunda çığır açmış bir sanatkârdır. Uzun yıllar üzerinde çalıştığı eserinde yayınladığı resimlerle batı tarzı resmin Osmanlı'da ilk temsilcilerinden biri olmuştur. Ârif Paşa, Şeker Ahmed Paşa, Osman Hamdi Bey gibi batı tarzı figüratif resmin öncüleri sayılan aydınlarımızdan en az yirmi yıl önce yaşamış ve resimle iştiğal etmiş olmasına rağmen maalesef onlar kadar anılmamış ve hak ettiği değer kendisine verilmemiştir.

Osman Nuri Ergin, Ârif Paşa'nın hayat hikâyesinin ve resme olan kabiliyetinin ortaya çıkarılmasının bir vazife olduğunu söylemektedir. Bu cihetten yaptığımız çalışmayla bu vazife doğrultusunda bir adım atmış olduk. Bu çalışmayla birlikte Ârif Paşa'nın kültür hayatımıza yaptığı katkıların bilinerek kendisinin daha çok tanınmasına vesile olacağını umuyoruz.

Çalışmamızın metin kısmı iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ârif Paşa'nın biyografisi başta hatıraları olmak üzere arşiv kaynakları ile ikincil kaynaklar kullanılmak suretiyle anlatılmış ve eserlerinin tanıtımı yapılmıştır. İkinci bölümde ise metinlerin transkribe hali verilmiştir. Ayrıca neşrini yaptığımız metinlere ek olarak eserlerin daha iyi anlaşılması için tıpkıbasımlarını da çalışmamızın sonuna ilave edildi. Böylelikle Ârif Paşa'nın hayatı ve eserleri toplu olarak bu kitap suretine bürünmüş oldu.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında birçok kıymetli akademisyen ve ilim erbabının katkısı bulunmaktadır. İlmî, ahlakî ve erdemîyle her daim bize yol gösteren kıymetli üstadım Mahmud Nedim Aysoy'un üzerimizde çok hakkı bulunmaktadır. Bundan dolayı kendisine en kalbi muhabbetlerimi sunuyorum. Kitabın oluşması sürecinde kendisiyle sürekli istişarede bulunduğumuz ve birçok noktada yapıcı fikirleriyle bizi destekleyen muhterem hocam Prof. Dr. Namık Sinan Turan beyefendiye, metin üzerinde çalışırken kendilerinden yardım gördüğüm dostlarım Uzm. Murat Serdar Saykal, Uzm. Abdullah Okal, Uzm. Ali Arslan, Arş. Gör. Mehmet Arıkan ve Arş. Gör. Abdullah Uğur beyefendiler ile hat ve resim konularında kendisinden istifade ettiğim kıymetli dostum hattat ve ressam Nurullah Özdem'e teşekkür ediyorum. Ayrıca kitabın vücut bulmasına vesile olan Mesut Albayrak Bey ile Ketebe Yayınları Müdürü İsmail Demirci Bey'e hassaten teşekkür ediyorum. Bütün bu yardımların fevkinde çalışmaya katkısı olan muhterem zevcem Ülkücan Karagöz'e şükranlarımı sunuyorum ve bu çalışmayı kendisi ile küçük kızım Hatice Erva'ya ithaf ediyorum.

Ensar Karagöz
Süleymaniye / Şubat 2019

KISALTMALAR LİSTESİ

- a.g.e. : Adı Geçen Eser
a.g.m. : Adı Geçen Makale
bkz. : Bakınız
BOA. : Başkanlık Osmanlı Arşivi
cod. or. : Codex Orientalis
çev. : Çeviren
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DTCFD : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
ed. : Editör
h. : Hicri
Haz. : Hazırlayan
Ktb. : Kütüphanesi
m. : Miladi
no. : Numara
nşr. : Neşreden
tt. : Tahmini Tarih
ty. : Tarih Yok
TTK : Türk Tarih Kurumu
s. : Sayfa
vr. : Varak
Yay. : Yayınları

GİRİŞ

Tarih biliminin merkezinde insan hafızası bulunmaktadır. İnsanoğlunun bilişsel gücünün bir parçası olan hafıza, var olmanın en somut delili olduğundan tarihçiler tarafından en tabii kaynak olarak kullanılmıştır.¹ Bu cihetten Bacon sistematik bir bilim tasnifi yaparken tarihin kaynağı olarak hafızayı işaret etmiştir.² Voltaire ise “bir nesilden diğerine aktarılan hikâyeler” dediği tarihin, bireyin kendini hatırladığı için mevcut olduğunu söylemiştir.³ Bu itibarla tarih hafızayla bir bütünlük arz etmekte ve hafıza tarihin bizatihi başlangıcını oluşturmaktadır.

Arapçadan dilimize geçen hafıza kelimesi h-f-z (حفظ) kökünden gelip sözlüklerde saklamak, korumak ve ezberlemek manalarına gelmektedir. Bu meyanda hafıza (el-kuvvetü'l-hafıza ve 'z-zakira el-mütezekkira), şahit olunan her şeyin saklanıp korunduğu ve yeri geldiğinde *hatırladığı* duyudur.⁴ Sözlüklerde insanın derununa/zihnine gelen fikir, görüş, vesvese vs. şeklinde geçen “hâtır خاطر” kelimesi ise aynı zamanda “hâcis هاجس” kelimesiyle karşılık bulmuş bu da “kalbe bir düşünce gelmesi” şeklinde ifade edilmiştir.⁵

Tarih, formel olarak bir hatıralar bütünüdür. Bugün tarih diye bahsettiğimiz her olay, olgu ve düşünce günümüze intikali hasebiyle birer hatıradır. Tarihin hatıralar ekseninden bir ilim düzeyine geçişi bir kısım vesikalarla tevsik edilmesi hususiyetinden kaynaklanmaktadır. Nitekim doğrudan veyahut dolaylı yoldan iz bırakmamış hatıralar/olaylar kaybolmuş, diğer bir ifade ile bizim için var olmamış demektir.⁶ Birey için de durum bundan ibarettir. İnsan kendi hatırasını yaşadığı/yaşattığı müddetçe var olacaktır. Filhakika, tabiatı itibarıyla insan hatırlanmak, zihinlerde yer etmek istemektedir. “*Kim var imiş biz burada yoğ iken*” derken Karacaoğlan'ın

-
- 1 Elizabeth Tonkin, *Narrating Our Pasts: The Social Construction of Oral History*, Cambridge University Press, New York 1992, s. 28.
  - 2 Julien Freund, *Beşeri Bilim Teorileri*, (çev. Bahaeddin Yeniöldüz), TTK, Ankara 1991, s. 5.
  - 3 Mübahat S. Kütükoğlu, *Tarih Araştırmalarında Usul*, İstanbul 2007, s. 1.
  - 4 İbn-i Sînâ, *Kütübü's-şifa: el-fennü's-sadis mine't-tabüyyat ve hüve kütübü'n-nefs; Avicenna's de anima: being the psychological part of kütüb al-Shifa*, (thk. Fazlurrahman), University of Durham, London 1959, s. 184-186.
  - 5 Şemseddin Sami, *Kamûs-ı Türkî*, İstanbul 1318, s. 552; Mütercim Asım Efendi, *Kamûsu'l-Muhît Tercümesi*, (haz. Mustafa Koç-Eyüp Tanrıverdi), Cilt: II, IV, TYEK, İstanbul 2013, s. 1912, 3237.
  - 6 Ch. V. Langlois-Ch. Seignobos, çev. Galip Ataç, *Tarih Tetkiklerine Giriş*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2010, s. 15.